

ומבאר התנא: "כיצד"?

שמטבע יכול לפעול קנין חליפין, ויש אומרים שאינו יכול. (206)

[ובפשטות, שאלת "כיצד" מתייחסת לרישא, וכך שואל התנא: כיצד מטבע נעשה חליפין?]

ונפסק להלכה, שמטבע אינו יכול לפעול חליפין. (207) והגמרא מקשה על כך מדברי משנתנו:

אבל, מתוך תשובת התנא שלפנינו ניכר שלא זו היתה שאלתו. והגמרא להלן תבאר את שאלת התנא "כיצד".

והויגן בה: חליפין, מאי ניהו? קנין החליפין שהוזכר בתחילת המשנה, במה נעשה? הרי במטבע הוא נעשה! (208)

על כל פנים, בתשובתו התנא מבאר אופן נוסף של קנין חליפין]:

אם כן, האם שמע מינה ממשנתנו שמטבע נעשה חליפין. ויש לתמוה כיצד זה נפסק במסכת בבא מציעא שמטבע אינו נעשה חליפין?!

החליף שור בפרה או חמור בשור –

ומתציגן: אמר רב יהודה: "כל הנעשה דמים באחר" אינו קנין חליפין במטבע, אלא יש לפרש זאת בדרך אחרת:

כיון שזוכה זה, בשעה שבעל הפרה משך את השור [או בשעה שבעל השור משך את החמור], באותה שעה נקנו חליפיו לחברו. לפיכך, נתחייב זה [חברו] באונסי חליפיו.

גמרא:

הכי קאמר, כך התכוין התנא לומר: כל "הנישום דמים באחר", כל דבר שכאשר הקונה נותנו למוכר בתורת דמים אין לו ערך ידוע מכח עצמו אלא צריך לשומו בדבר אחר, והיינו, כל החפצים, מלבד מטבע, אין

במסכת בבא מציעא (205) נחלקו אמוראים אם מטבע יכול לפעול קנין חליפין: יש אומרים

בכך שיש עליו טיבעו בצורה שנתנה בו המלכות]. ויתכן שהצורה תהבטל. שהמלך יגזור שלא ישתמשו במטבעות שמוטבעות בצורה הזאת. והרי זה כדבר שאינו מסוים [כלי שאינו שלם]. והגמרא דורשת ממה שהוזכר בחליפין "נעל" שאין קונים אלא בדבר המסוים כ"נעל", ולא בדבר שאינו מסוים [על פי הגמרא בכבא מציעא מה ב ורש"י שם].

וכן פירש הרשב"א בשם רבנו תם].

ור"י אומר שאפילו אם לא אמר בפירוש שנתנו בתורת סודר, אם נתנו למוכר על מנת להחזירו לו לאחר הקנין, הרי גילה דעתו שמתכוין לקנות בקנין סודר, שדרך להחזירו לאחר הקנין. [הובא ברשב"א ותוספות הרא"ש]. ועיין פירוש נוסף בחידושי הרשב"א.

205. מה ב – מו א.

207. ב"מ מו א.

208. ביארנו את הגמרא לפי הגירסא שלפנינו. ורש"ש הגיה את לשון הגמרא "כל הנעשה דמים

206. מפני שדעתו של מקבל מטבע היא על הצורה שבו [כלומר: אינו מקבלו בתורת הערך שבמתכת שבו. אלא בתורת הערך שמתוסף בו

ערכם ידוע, אלא צריך לשומם בכסף, כמה מעות הם שוים [מה שאין כן מטבע, שכשנותנים אותו, ערכו ברור, ואינו צריך שומא בדבר אחר].⁽²⁰⁹⁾

כח-ב ועל זה אמר התנא: כל חפץ מלבד מטבע, אם הקונה נתנו למוכר בתורת קנין חליפין, אזי, **כיוון שזכה זה, המוכר, בחפץ, זכה הקונה בחליפיו, ולפיכך נתחייב הקונה באונסי החליפין.**

והתנא בא להשמיענו כי על אף שנאמר "נעל", שהיא חשובה ככלי, בכל זאת אין אומרים שחליפין נעשים דוקא בכלים, אלא אפילו מטלטלין אחרים, שאינם כלים, יכולים לפעול קנין חליפין.⁽²¹⁰⁾

והגמרא מביאה סיוע לדברי רב יהודה:

דיקא נמי, גם ממשנתנו יש לדייק שהמשנה לא דיברה על מטבע:

דקתני, ששנינו בהמשך המשנה: כיצד? החליף שור בפרה או חמור בשור. הרי מבואר בפירוש במשנה שאין מדובר כאן במטבע, אלא בחליפין בשאר המטלטלים שאינם כלי, כגון: החליף שור בפרה,⁽²¹¹⁾ וכדומה.

ולעיל, בתחילת הסוגיא, הניחה הגמרא ש"כל הנעשה דמים באחר" היינו מטבע. והגמרא הקשתה מכאן על מה שנפסק במסכת בבא מציעא שמטבע אינו נעשה חליפין.

ומשמע, שלדעת האומרים מטבע נעשה חליפין, היה אפשר לבאר ש"כל הנעשה דמים באחר" היינו מטבע.

ומקשינן על זה: **ולמאי דסליק אדעתין מעיקרא, לפי מה שעלה בדעתנו תחלה, שהמשנה מתכוונת לומר דמטבע נעשה חליפין, קשה: מאי "כיצד"? איך נפרש את המשך המשנה "כיצד החליף שור בפרה"?**

רש"י בבא מציעא מו ב.

[ורש"י בסוגיתנו כתב: "כל הנישום, כל דבר שאם בא לתתו, 'צריך' לשומו בדמים". וכדי להשוות את דבריו למה שכתב בבבא מציעא, נראה לפרש שכוונתו שהקונה צריך לשומו אם רוצה לדעת את ערכו. ואין כוונתו שצריך על פי הדין לשומו].

210. כגון פירות. ויתבאר להלן בהמשך הסוגיא.

211. על פי רש"י. ונראה מדבריו ששור וחמור אינם נחשבים ככלי. וכן דייקו תוספות והראשונים מדבריו כאן ובמסכת בבא מציעא. וכן פירש מהרש"א. [אבל מהרש"ל מפרש שלדעת רש"י בסוגיתנו שור וחמור חשובים

באחר מאי ניהו מטבע". [וכן הגירסא בגמרא ב"מ מו א, ובריטב"א כאן].

209. הר"ח דייק מכאן [מובא בר"ן ובריטב"א], שחליפין צריכים שומא, כלומר: כל עוד שלא שמו את החפצים שנקנים זה בחליפי זה אין הם נקנים בחליפין. [והיינו דוקא בחליפין שוה בשוה. אבל בקנין סודר ודאי אין צריך שומא]. וכך אמרה המשנה: "כל הנישום דמים באחר" — כל דבר שלפני שמקנים אותו בחליפין צריך לשומו.

אולם הר"ן והריטב"א סוברים שאין חובה לשום את החליפין לפני הקנין. אלא כך אמרה המשנה: "כל הנישום דמים באחר" — כל דבר שדרכם של בני אדם לשומו בדמים. וכן כתב

והלא התנא היה צריך לומר "כיצד? החליף מעות בפרה", שהרי מדובר כאן בחליפין הנעשים באמצעות מטבע!

ומתצינן: לפי מה שעלה בדעתנו בתחלה, **הכי קאמר** כך אמר התנא:

[א] מטבע נעשה חליפין. (212)

[ב] פירות נמי עבדי [עושים] חליפין. (213)

כלומר, על אף שבענין חליפין נאמר "נעלו", דהיינו כלי, בכל זאת אפילו דבר שאינו כלי גם הוא עושה חליפין. (214) [והכתוב נקט "נעלו" לדוגמא בלבד].

"כיצד? החליף בשר שור בפרה, או בשר חמור בשור – כיון שזכה זה בבשר השור, נתחייב חברו באונסי החליפין".

והגמרא העדיפה להעמיד את דברי המשנה בבשר שור ולא בשור חי, מפני שבשר השור אינו דומה לכלי כלל, שהרי אינו ראוי לשום

מלאכה. מה שאין כן השור עצמו, קצת דומה לכלי, שהרי משתמשים בו לחרישה וכדומה. (215)

ועל כל פנים, בין לפי ההוה אמינא, ובין לפי תירוצו של רב יהודה הבינה הגמרא את הסיפא ["כיצד החליף שור בפרה" וכו'] כפשוטה, שמדובר בה בקנין חליפין, וכגון שהחליף שור בפרה, או בשר שור בפרה.

ומקשה הגמרא על זה, הרי במסכת בבא מציעא [מו ב ועוד] נחלקו רב ששת ורב נחמן בענין חליפין בפירות:

לדעת רב ששת אפשר לפעול קנין חליפין על ידי פירות.

ואילו לדעת רב נחמן אי אפשר לפעול קנין חליפין על ידי פירות, מפני שנאמר בענין חליפין "נעלו", ונעל נחשבת כלי. וכיוצא בזה אף שאר חליפין אינם נעשים אלא בכלי.

ככלי. עיין שם].

התוספות חולקים על רש"י וסוברים ששור וחמור בעודם חיים נחשבים ככלי מפני שראויים לעשות בהם מלאכה.

והריטב"א סובר שבכלל כלי, כל חפץ שאינו עומד להרקיב. ודוקא פירות או בשר שעומדים להרקיב התמעטו מנעל [ולדבריהם יש לפרש את סוגייתנו בדרך אחרת מדברי רש"י].

212. "כל הנעשה דמים באחר" היינו מטבע.

213. הריטב"א כתב שמשנתנו "חסורי מחסרא". [חסר בה כמה מילים] והכי קתני "ופירות נמי עבדי חליפין" וכו'. [אבל מרש"י ב"מ כח ב משמע שהגמרא לא הוסיפה מילים במשנתנו. עיין שם].

214. כל דבר שאינו כלי נקרא בגמרא "פירי", ומפני שפירות שכיחים, הגמרא נוקטת "פירי". רש"י. ועיין לעיל הערה 211.

215. רש"י. ולפי המבואר בתוספות ובראשונים [שהובאו לעיל בהערה 211] לדעת רש"י אף שור וחמור חיים אינם נחשבים כלי. ואם כן רש"י כאן לא התכוין לומר ששור וחמור הם ככלי ממש. אלא שהם דומים במקצת לכלי מפני שמשתמשים בהם.

אך קשה:

[א] מאחר שגם שור וחמור עצמם אינם ככלי, אם כן מדוע הגמרא הוציאה את משנתנו מפשוטה שמדובר בשור וחמור ממש? [וכי שבביל להשמיענו חידוש גדול יותר ראוי לשנות

שור וחמור אינם כלים.⁽²¹⁶⁾ ולפיכך אי אפשר לפעול בהם קנין חליפין לדעת רב נחמן. וכל שכן בשר שור או חמור, שאינו ראוי לשום מלאכה, בודאי שאינו ראוי לקנין חליפין לדעת רב נחמן.

לפי מה שהגמרא הניחה עד עתה, במשנה

מבואר שאפשר לפעול חליפין בשור או בבשר שור. ואם כן קשה:

הניחא, משנתנו מתיישבת לדעת רב **ששת**, **דאמר פירות עבדי חליפין**.

אלא לרב נחמן, **דאמר פירות לא עבדי**

ממשמעות המשנה?!

[ב] גם לעיל כשהגמרא אמרה "כל הנישום דמים באחר". פירש רש"י שהמשנה באה להשמיענו שפירות עושים חליפין. ואם כן, מדוע לעיל הגמרא הניחה את משנתנו כמו שהיא, שמדובר בשור וחמור ממש. ואילו כאן הגמרא הוצרכה לומר שמדובר בבשר שור [שאינו דומה לכלי]?

ודברי רש"י מתבארים על פי דבריו במסכת בבא מציעא [מה ב ד"ה מ"ט דמ"ד], שמשמע מדבריו שם שמטבע אינו כלי, ומאן דאמר שמטבע נעשה חליפין בהכרח טובר שאף פירות נעשים חליפין, [ויש חולקים, כדלהלן בסוף ההערה]. והיינו כשיטתו כאן שכתב שכל דבר שאינו כלי ממש נחשב כפרי.

ולפי זה יש לפרש את דברי הגמרא כאן:

לפי מהלך הגמרא כאן מדובר בתחילת המשנה במטבע. ואם כן, כבר מוכח מזה שכל הפירות עושים חליפין, שהרי המטבע כפירות הוא. ואם כן נשאלת השאלה: מדוע משנתנו הוצרכה לומר "ופירי נמי עבדי חליפין" וכו'?

והלא יש ללמוד זאת ממטבע!

וכדי לתרץ על כך צריך לומר, שלמרות שאליבא דאמת מטבע דומה לפרי, מכל מקום היה עולה בדעתנו לחלק בינו לבין שאר הפירות. מפני שמטבע ראוי לתשמיש [כגון לקנות בו. ועיין תוספות עמ' א ד"ה ש"מ]. מה שאין כן שאר הפירות שאינם ראויים לשום תשמיש.

ולפיכך הוסיפה המשנה: "ופירי נמי עבדי חליפין". כלומר גם פירות שאינם ראויים לשום תשמיש עושים חליפין.

ומאחר שמדובר כאן בפירות שאינם ראויים לשום תשמיש, הגמרא הוצרכה לומר שהמשנה אומרת — "כיצד החליף 'בשר' שור" וכו'. אבל שור עצמו ראוי לתשמיש.

[וכל זה לפי מהלך הגמרא כאן שהרישא מדברת במטבע, ובעל כרחך המשנה באה להוסיף פירות שאינם ראויים לתשמיש, וכגון בשר שור. אבל לפי מהלך הגמרא לעיל, הרישא לא דיברה במטבע. ולפיכך אין צריך לומר שהסיפא מדברת דוקא בבשר. אלא יש להעמידה בשור חי כפשטות המשנה].

וכל זה מרומז בדברי המהרש"א. [שכתב: "ולא הגיה [הש"ס] בשר שור בפרה וכו' אלא למאי דסלקא דעתין מעיקרא דמטבע נעשה חליפין. דלא איירי כיצד בשור חי דמקרי מטלטלין, אלא בבשר שור "דלא הוה מטלטלין כמו מטבע". עכ"ל]. אבל עיין מהרש"ל.

[ולענין מה שכתב רש"י שמטבע נחשב כפרי: הרמב"ן במלחמת ה' ב"מ תחילת מו א הוכיח שאינו כן, וכן בתוספות ר"י הזקן הקשה על זה. ותוספות לעיל בע"א ד"ה ש"מ כתבו שמטבע נחשב ככלי מכמה טעמים. ע"ש].

216. [לדעת רש"י. אבל יש חולקים, וכנ"ל הערה 211].

ראובן קנה שור משמעון במאה זוז, ומשך את השור והתחייב לשלם תמורתו מאה זוז.

אמר לו שמעון: רצוני לקנות פרה, שמא יש לך פרה לתת לי במקום הדמים שהינך חייב?

ענה ראובן: כן. יש לי פרה, והיא שוה מאה זוז, או חמשים.

חזר שמעון ואמר לראובן: המעות שאתה חייב לי, דהיינו, דמי השור, נתונים לך עבור הפרה.

ובאותה שעה, נקנתה הפרה לשמעון בקנין כסף. (218) למרות שבדרך כלל קנין כסף אינו מועיל במטלטלין.

והוינן בה: מאי טעמא? מדוע הפרה נקנית בקנין "כסף"? והלא קנין כסף אינו מועיל במטלטלין!

ומשנינן: התנא ששנה את משנתנו סבר לה כרבי יוחנן, דאמר: דבר תורה מעות קונות מטלטלין. וחכמים תיקנו שמעות לא קונות אלא משיכה.

ומה טעם אמרו חכמים שמשיכה קונה, ולא מעות?

חליפין, מאי איכא למימר? כיצד נפרש את משנתנו? והלא שור וחמור הרי הם כפירות ולא ככלים, וכיצד אפשר לפעול בהם חליפין?

ומתצינן: לדעת רב נחמן יש לפרש את דברי משנתנו בדרך חדשה:

משנתנו אינה עוסקת כלל בקנין חליפין אלא בקנין כסף. והכי קאמר, כך התכוין התנא לומר:

למרות שקנין "כסף" אינו מועיל במטלטלין, (217) בכל זאת, יש דמים שהן [יוצאין מן הכלל, והם קונים] כאילו היו קנין חליפין, נעל או בכלים [כפי שמבואר להלן].

וכך יש לפרש את לשון המשנה: "כל הנעשה דמים באחר", דהיינו מטבע [כפי שהגמרא הבינה בהוה אמינא לעיל], לפעמים התחדש בו הדין "כיון שזכה זה [כאשר המוכר זכה במעות] נתחייב זה בחליפיו", שהקונה זכה בחפץ כאילו היה זה קנין חליפין בכלים.

ומבאר המשנה: כיצד הוא האופן שבו קנין כסף מועיל במטלטלין?

החליף 'דמי' שור בפרה, או 'דמי' חמור בשור, כגון:

217. הטעם מבואר בגמרא להלן.

218. קשה: המקדש במלוה [בחוב] אינה מקודשת [לעיל ו ב] וכן במכר אם בא לקנות דבר במחילת חוב לא קנה [להלן מז א]. ואם כן כיצד אפשר לקנות את החמור בדמי הפרה?

והלא אין זה אלא חוב!

תירצו התוספות [ב"מ מו ב ד"ה יש, והביאם מהרש"א] שמדובר כאן כשמקדשה בהנאת מחילת החוב. וזה מועיל [כמבואר לעיל ו ב ע"ש]. ועיין היטב ברשב"א. אך דעת הרמב"ם [מכירה ז] שלענין מכר חוב

מפני שעלול להיות שאדם ישלם מעות לחברו על מנת לקנות ממנו חיטים, (219) ולפני שהקונה יספיק למשוך את החיטים ולהכניסם לרשותו, תארע דליקה בבית המוכר.

ולפי דין תורה שהמעות קונות, הרי החיטים כבר קנויות לקונה. וחכמים חששו שמא המוכר לא יטרח להציל את החיטים מן

הדליקה, מפני שאינם שלו. ויאמר לו לקונה: החיטים כבר שייכים לך ולא לי, נמצא שנשרפו חיטיך בעליה, ואני לא אפסיד מכך כלום. (220)

ולפיכך אמרו חכמים שמעות אינן קונות את המטלטלין לגמרי, (221) אלא יכול כל אחד מהם לחזור בו עד המשיכה. ולפיכך המוכר יטרח ויציל את החטים מן הדליקה. (222)

הרי הוא כמעות. והקונה קרקע במחילת חוב קנה. [ועיין במפרשים שם].
[ועיין עצמות יוסף וספר המקנה ועוד].

219. [לאו דוקא חיטים, וכנראה הגמרא נקטה חיטים מפני שהם דבר מצוי].

220. כלומר: הקונה לא יוכל לתבוע את המוכר להחזיר את מעותיו בטענה שלא קיבל עבורם דבר, מפני שמיד כשנתן את המעות זכה בחיטים. ונמצא שקיבל תמורה לכספו. ואינו יכול לתבועו בחזרה. [והחיטים שנשרפו היו שלו, והוא יפסיד מכך].

221. חכמים נתנו לכל אחד מהם את האפשרות לחזור בו, אבל אסור להם לחזור בהם. אלא שאם חזרו בהם המקח בטל. ומכל מקום בית דין היו מקללים את החוזר בו. ואומרים: "מי שפרע מאנשי דור המבול ומדור הפלגה, הוא עתיד להפרע ממי שאינו עומד בדבורו" [על פי המשנה בבא מציעא מד א, וכדעת רבא שם מח ב בהסבר המשנה].

222. לשון רש"י: "להכי אוקמינהו ברשותיה [לפיכך העמידוהו ברשותו] להיות הפסד השריפה עליו, והשכר לחזור אם נתייקרו, דלימסר נפשיה לאצולינהו [כדי שימסור את

נפשו להצילם]."

וקשה: מדוע כתב רש"י שחכמים תקנו כך כדי שהמוכר ימסור את נפשו להצילם? והלא מאחר שתקנו שמעות אינם קונות נמצא שהחיטים עדיין שייכים למוכר, ואפילו אם המוכר לא יטרח להצילם ברשותו נשרפו! ועליו להחזיר ללוקח את מעותיו, ונמצא שהלוקח לא הפסיד מאומה!

וכדי לבאר את דברי רש"י נקדים הקדמה קצרה:

נחלקו הראשונים במסכת בבא מציעא [מז ב] בלוקח ששילם מעות עבור חיטים, והחיטים נשרפו ברשות המוכר לפני שמשכסם:

יש אומרים שהלוקח יכול לחזור בו לאחר שנשרפו [רי"ף, רב האי גאון, רמב"ן, ועוד], ואף מותר לו לחזור בו ואינו עובר שום איסור, מפני שלא אסרו עליו חכמים לחזור בו אלא אם חיטיו קיימים. [רמב"ן ור"ן בשם רב האי גאון ועוד, ועיין שם].

ויש אומרים שאין הלוקח יכול לחזור בו אלא בעוד החיטים קיימים. אבל לאחר שנשרפו אינו יכול לחזור בו [מפני שמדאורייתא מעות קונות, וחכמים לא ביטלו את הקנין, אלא שאמרו שביד הלוקח להחזיר את המקח ועל ידי כך לבטל את הקניה. אבל לאחר שנשרפו החיטים אינו יכול להחזירם, ולפיכך אינו יכול לחזור בו]. [בעל המאור, ועוד].

עד כאן דברי רבי יוחנן. (223)

ולפי דברי רבי יוחנן, יש לבאר את ההבדל בין קנין מעות רגיל, לבין מחליף 'דמי' שור בפרה:

דוקא במילתא [בדבר] דשכיח, גזרו בה

רבנן שכסף אינו קונה. אבל במילתא דלא שכיח, לא גזרו בה רבנן. והבא לקנות פרה בדמי שור, הרי זה בכלל 'מילתא דלא שכיח', ורבנן לא גזרו בזה שכסף אינו קונה. (224)

ולאחר ההקדמה הזאת יש לבאר את דברי רש"י:

רש"י כתב כאן שחכמים העמידו את החיטים ברשות המוכר להיות הפסד הדליקה עליו, והשכר לחזור אם יתייקרו, כדי שהמוכר יטרח להצילם. וכעין זה כתב רש"י במסכת בבא מציעא שם.

והנה אם נאמר כדעת האומרים שהלוקח יכול לחזור בו אפילו לאחר שנשרפו, אם כן חזרת הקושיא: מדוע רש"י הוצרך לומר שהמוכר יטרח בחיטים להצילם? הרי אפילו אם המוכר לא יטרח, הלוקח לא יפסיד מהשריפה מאומה, שהרי הוא רשאי לחזור בו, וליטול את כספו בחזרה!

ובאמת תוספות הרא"ש [במסכת ב"מ שם] דייק מלשון רש"י שם [ע"ש] שאין הלוקח יכול לחזור בו אלא לפני שנשרפו החיטים [ומכל מקום המוכר יטרח להצילם שמא הלוקח יספיק לחזור בו קודם שישרפו].

ולפי זה מובן לשון רש"י כאן — שהרי אם החיטים ישרפו הלוקח יפסיד מכך ולא המוכר, ולפיכך כתב רש"י שחכמים הועילו בתקנתם רק לענין שהמוכר יטרח להצילם [כי ירא שמא הלוקח יחזור בו, וכנ"ל. ועוד, מפני שרוצה לחזור בו אם יתייקרו].

אולם הרמב"ן שם כתב שלדעת רש"י אף לאחר שהחיטים נשרפו המוכר יכול לחזור בו, וכתב שכן מפורש ברש"י במסכת קדושין [כנראה דייק מלשון רש"י כאן — "להיות הפסד השריפה עליו", שאפילו אם הלוקח לא הספיק לחזור בו לפני השריפה, המוכר מפסיד].

ואם כן חזרת הקושיא הנ"ל: מדוע רש"י הוצרך לומר שתקנו כן כדי שהמוכר יטרח להצילם? והלא אפילו אם לא יטרח, הלוקח לא יפסיד מאומה!

ותירץ הרמב"ן [שם]: לעיקר התקנה היה די לתקן שהמוכר יוכל לחזור בו אם יתייקרו. ועל ידי כך יטרח להציל את החיטים. ולפיכך רש"י נקט כך. ומאחר שתיקנו שהמוכר יוכל לחזור בו הוסיפו לתקן אגב כך, שגם הלוקח יוכל לחזור בו. [עייין שם, ועייין היטב בסוגיא שם].

223. קשה: לדעת רבי יוחנן שתקנו חכמים שמעות אינן קונות שמא יאמר לו נשרפו חיטיך, מדוע לא ביטלו את קנין חליפין? והלא גם בזה ראוי לחוש שמא יאמר לו נשרפו חיטיך בעליה! תירץ הרמב"ן [ב"מ מז ב]: בחליפין שוה בשוה אין טעם לתקן שלא יקנה. שהרי אם נאמר שכאשר האחד משך את הפרה לא חל הקנין, אזי יש לחוש שמא תיפול דליקה בחצרו ולא יטרח להציל את הפרה שמשך.

[ובקנין כסף הנועשה בדרך כלל במעות אין חשש שמא המעות ישרפו, כמבואר בתוספות ד"ה שמא].

ואפילו כאשר מקנה בקנין "סודר" שאין לחוש לכך [שהרי הדרך להחזירו מיד לאחר ההקנאה] לא חילקו חכמים בקנין חליפין בין "שוה בשוה" לבין "סודר" [ועייין שם עור]. ועייין תוספות בבא מציעא מו א ד"ה שמע.

224. [יתכן שטעם הדבר הוא מפני שחכמים לא רצו לבטל לגמרי את דין התורה. לפיכך הניחוהו

לסיכום: רב נחמן סובר שקנין חליפין אינו מועיל אלא בכלים, ולא בבהמות או פירות. ולדבריו בהכרח שמשנתנו מדברת במחליף 'דמי' שור בפרה. וזהו 'מילתא דלא שכיח' וקונה בתורת קנין כסף. מפני שחכמים לא גזרו שכסף לא יקנה אלא במילתא דשכיח.

ומקשינן: דברינו מבוססים על דברי רבי יוחנן, שאמר דבר תורה מעות קונות מטלטלין, וחכמים ביטלו את קנין כסף, ותיקנו שמיכה קונה.

אבל, ריש לקיש חולק על דברי רבי יוחנן. וסובר שמיכה קונה מן התורה, ולא מעות. ויש להקשות על דברי ריש לקיש:

ולריש לקיש, דאמר משיכה מפורשת מן התורה, בודאי לפי זה אין הבדל בין קנין מעות רגיל לבין מחליף דמי שור בפרה. שהרי קנין מעות אינו מועיל מדאורייתא כלל, ואין לחלק בזה בין מילתא דשכיח למילתא דלא שכיח. (225) ואם כן, לדעת ריש לקיש, אי אפשר להעמיד את משנתנו בקנין מעות כלל. ובהכרח מדובר כאן בקנין חליפין.

אך, הניחא, זה מיושב דוקא אי נאמר שריש לקיש סבר לה כרב ששת, דאמר: פירות

עבדי חליפין, וכיוצא בזה כל המטלטלין מועילים לחליפין, ולפי זה יש לפרש את משנתנו כפשוטה, שמדובר במחליף שור בפרה [ואין מדובר ב'דמי' שור]. ומשנתנו באה להשמיע שאף פירות נעשים חליפין. (226)

אלא, אם נאמר שריש לקיש סבר לה כרב נחמן, דאמר: פירות לא עבדי חליפין, אלא רק כלים, אזי בעל כרחך אי אפשר לפרש את משנתנו בקנין חליפין כלל!

ואם נרצה ליישב את משנתנו בקנין כסף ובמחליף 'דמי' פרה בחמור, גם זה לא יתכן, שהרי לדעת ריש לקיש מטבע לא קני אפילו מדאורייתא! ואם כן קשה:

במאי מוקי לה, במה יעמיד ריש לקיש את משנתנו? הרי לא נוכל להעמידה לא בקנין חליפין ולא בקנין מעות! (227)

ומסקינן: על כרחך צריך לומר, שריש לקיש כרב ששת סבירא ליה, שכל המטלטלין עושים חליפין, ומשנתנו מדברת במחליף שור בפרה, ואת זה גופא באה המשנה להשמיענו: שאף מטלטלין שאינם כלי, מועילים הם בחליפין, כגון: מחליף שור בפרה.

בדבר שאינו שכיח, ובוה לא גזרו].

שנאמר [ויקרא כה יד]: "או קנה 'מיד' עמיתך" ודרשו חז"ל — דבר הנקנה מיד ליד. דהיינו משיכה. [רש"י על פי ב"מ מז ב].

225. רק לענין תקנת חכמים יש לחלק בין דבר שכיח לדבר שאינו שכיח [מפני שלא רצו לעקור את דין התורה בדבר שאינו שכיח] אבל לא בדינים דאורייתא.

226. ולמסקנת הגמרא לעיל [שנפסק שמטבע אינו נעשה חליפין] יש לפרש את תחילת המשנה — כל הנישום דמים באחר. כלומר: כל המטלטלין ואפילו פירות [מלבד מטבע]. רש"י.

227. קושיות הגמרא כאן התפרשו על פי שיטת רש"י. ורש"י עצמו מביא פירוש נוסף ודוחהו. ועיין בתוספות ובספר חברותא שם.

מתניתין:

א. כיצד הפירוש של מה ששנינו "רשות הגבוהה בכסף ורשות ההדיוט בחזקה"?

גיוזבר של הקדש שנתן מעות בעד בהמה לקנותה לקרבן הציבור, אזי אפילו אם הבהמה נמצאת בסוף העולם והגזבר לא יכול למשכה, קנה אותה בקנין כסף. (228)

ואילו בהדיוט שנתן מעות בעד בהמה, לא קנה עד שימשוך. (229)

ב. כיצד הפירוש של מה ששנינו "אמירתו לגבוהה כמסירתו להדיוט"?

האומר "שור זה מוקדש לעולה", או "בית זה הקדש", אזי אפילו אם הם בסוף העולם ואינו יכול למשוך את השור ולהחזיק בבית, בכל זאת ההקדש קנה אותם על ידי אמירה בעלמא. (230), (231)

ואילו בהדיוט, אדם שאמר "שור זה נתון לפלוני [הדיוט]", לא קנה עד שימשוך בשור, כט-א

המשניות הקודמות עסקו בקנינים שאדם קונה מרעהו, משנתנו עוסקת בקנינים שקונה רשות ההקדש.

לשון משנתנו סתום, והגמרא מפרשת אותו.

א. רשות הגבוהה [הקדש] קונה בכסף.

ואילו רשות ההדיוט קונה מטלטלין דוקא בחזקה, במשיכה.

ב. אמירתו של אדם שהקדיש ממון לגבוהה, הרי היא נחשבת כמסירתו של הממון להדיוט [והגמרא תפרש זאת].

גמרא:

תנו רבנן ברייתא המסבירה את משנתנו:

משלו, ומתחייב בדיבור ואפילו בלא כסף. [ר"ן]. ונראה שלכך התכוונו התוספות כט א ד"ה משכו בתירוצם הראשון. ותוספות הרא"ש שם. ויש תירוצים נוספים בתוספות הנ"ל ובריטב"א ובתוספות ר"י הזקן. וחי' רע"א].

230. שנאמר: "ואיש כי יקדיש את ביתו קדש לה" [דברים כג] מוצא שפתיך תשמור וגו'. [רשב"ם בבא בתרא קלג ב]. ובירושלמי [סוף הלכה ו] נותן טעם אחר: שנאמר "לה' הארץ ומלואה". ופירש המאירי שהרי זה כקנין חצר.

231. והוא הדין לצדקה לעניים שדינה כהקדש. [ר"ן. ריטב"א לעיל כח א].

228. מפני שבענין הקדש נאמר "ונתן הכסף וקם לו". כדלהלן בגמרא.

229. קשה: למה לי שההדיוט יתן דמים? @19 ש@29הלא גם אם לא נתן דמים מיד בשעה שהוציא מפיו התחייב לקיים את דברו, שהרי "אמירתו לגבוהה כמסירתו להדיוט [וכדלהלן]! [ר"ן]. וכעין זה הקשו התוספות ועוד].

ויש לומר: "אמירתו לגבוהה" וכו' נאמר דוקא כשהאדם נודר לתת משלו להקדש. אבל כאשר אדם קונה חפץ מההקדש ואומר לתת את דמיו, הרי לא נדר לתת מאומה משלו להקדש, ולא נאמר בזה דין "אמירתו לגבוהה" וכו'. וכל זה אם קצץ לתת תמורת החפץ את שויו, אבל אם קצץ לתת יותר משויו [או אם בקש לקנות חפץ מהקדש בפחות משויו], הרי זה כנודר לתת